

Lét-közelítések

Recenzió Kisdi Barbara

„Létkérdések a születés körül” című könyvéről¹

Deáky Zita
deaky9@gmail.com

Olyan 451 oldalas könyv jelent meg a közelmúltban, amelyre régen vár a szakmai közönség. A *Társadalomtudományi vizsgálatok a szülés és születés témakörben* alcím előre jelzi, hogy átfogó, interdiszciplináris megközelítésű tanulmánykötet született. A szerkesztő Kisdi Barbara kulturális antropológus, aki kutatásaival, írásaival és tiszta, világos elméleti megalapozottságával a téma elsődleges szakértője ma Magyarországon. A szerkesztő személye már önmagában jelzi az átfogó szemléletre való törekvést, a nyitottságot és a kutatói attitűdöt. A kötet a mindenkit személyesen is érintő és meghatározó életesemény, a szülés és születés tudományos szemléletét, értelmezését kívánja társadalomtudományi kontextusba helyezni. A különböző tudományágak – történettudomány, néprajztudomány, kulturális antropológia, filozófia, szociológia, pszichológia – képviselőinek kutatásai, tapasztalatai alapján mutatja meg, milyen sokféle oldalról nézhetünk rá erre a témakörre is. Mindegyik tanulmány más-más megközelítésből keresi a választ arra, milyen alapvető társadalmi, közösségi és egyéni etikai kérdéseket vethetnek fel a „létkérdések”, és ezeket is csak az összefüggések rendszerében lehet szemlélni és értelmezni. A kötet legnagyobb erénye éppen abban rejlik, hogy különféle tudományterületek részéről, azok sajátos szemszögéből és értelmezésével jelennek meg ugyanazon vagy hasonló kérdések.

A szerkesztő további érdeme, hogy olyan témáknak is helyet adott a kötetben, amelyek csak a legutóbbi időszakban jelentek meg a hazai kutatásokban, és a szűk szaktudományon kívül kevéssé ismertek. Az oxitocin hatása, a szülésélmények, az apás szülések, az anya-magzat kötődés mérése vagy a lombikbébi-eljárásban nem felhasznált magzatokról való gondolkodás ugyanakkor a kérdésnek más megközelítései, és alig vagy egyáltalán nem ismertek a társadalomtudományi területen. A kötet minden írása arra figyelmeztet, hogy lépünk ki a megszokott paradigmákból, nyisunk más tudományágak felé, mert az élet, a lét alapkérdésében mindegyiknek van mondanivalója, és nemcsak körbejárhatjuk, hanem kiegészíthetjük egymás ismereteit, vagy éppen inspirálódhatunk is egymás gondolkodásától, megállapításaitól.

¹ Kisdi Barbara (szerk.) (2015): *Létkérdések a születés körül*. Budapest: L'Harmattan K.

Nagyon kevés ilyen lehetőség van, mert elkülönülnek az egyes tudományágak, kevésbé figyelik egymás kutatásait, eredményeit, és sokszor úgy tűnik, anélkül, hogy kitekintenének másokra, saját megállapításait, mint legújabb és egyetlen értéket mutatják fel. Ez a kötet rácáfol erre, és ez is az egyik értéke.

A 20. században megjelenő 'gyermekvállalás' szó teljesen más világszemléletet feltételez a házassághoz, a családalapításhoz szervesen és természetesen tartozó 'gyermekáldás' kifejezéshez képest. Alapvető értékváltást és szemléletet jelent a párválasztás, a házasság és a család szempontjából, ezzel a magzati léthez, a szüléshez, a születéshez kapcsolódó minden történés is más kontextusba helyeződik és más értelmet kap. Ezek mögött történeti folyamatok, gazdasági, társadalmi, kulturális változások és politikai döntések állnak, de mellettük az orvostudomány és az orvosi technológia soha nem látott fejlődése és a természet rendjébe való beavatkozás képessége és lehetősége is alakította a „létkérdésekről” való gondolkodást és döntési mechanizmusokat.

Az emberi kultúrában a biológiai adottságnak mindig társadalmi vonatkozása is van, a nő-férfi oppozíció társadalmilag és kulturálisan is meghatározott, amit számos közösségi szokás, rítus, norma, szabály határoz meg, és közösségi szervezőerőnek minősül. A születéstől a halálig tartó ívet is látjuk, a két végpont az élet minden aspektusában ott van, egyiket a másik nélkül nem lehet értelmezni, amit jól mutatnak a születéshez és a halálhoz kapcsolódó szokások, rítusok és hiedelmek párhuzamosságai is. Az erről való tudásunk gyökereit és formálóit, a kezdet és a vég történetileg meghatározott kulturális aspektusait mutatja be *Hidas Zoltán* a kötet első tanulmányában. Bár írását szociológiai vázlatnak tekinti, inkább egy rendkívül érdekes vallástörténeti, vagy inkább történetfilozófiai utat mutat az olvasónak, és mintegy kijelöli a születésről való gondolkodás teljességre való igényét is. A születéstől a halálig, az egyes életszakaszokat megélő és a biológiailag és társadalmilag kijelölt szerepeket betöltő élet a normális lefolyású születéssel kezdődik és a normális meghalással végződik. A rendellenes születés, a halva születés, a keresztleletlenül meghalt gyermek a rossz halált is jelenti, hisz lelkét nem fogadja be sem a pokol, sem a mennyország, lebeg a limbusban, a tisztítóűzben, várva, hogy valaki mégis megkeresztelje, és feloldja a bár bűn nélküli, de az eredeti bűnnel terhelt kötöttség alól. A „rossz szülés” elhárítása racionális és irracionális eszközökkel az ókori Egyiptomban – írja Hidas Zoltán – „a világ folyamatos lendületben tartásának tágabb kontextusába illeszkedik, a világegész fennmaradását szolgálja” (22. o.). Az antik görög filozófus, Platón gondolkodásában a születés, a lét és nemlét, az ember és lelke alapvető viszonyát feszegeti, és átvezet a zsidó-keresztény születéseszme elemeibe, a bűnben fogantatás, a fájdalommal szülés, a meghalás visszavonhatatlanságának kérdéseibe. Egyén és közösség – szakrálisan és társadalmilag, utal Hidas Zoltán Hannah Aarendtre és Émile Durkheimre. Úgy tűnik, csak a közösség által legitimált születés és halál tud normális, teljes életet kínáló keretet adni az egyénnek, de hogy az „emberi jóváha-

gyás támaszkodhat-e önmagára” (36. o), azt „tudományon kívüli” kérdésnek tartja a szerző.

A néprajzi blokk első szerzője *Balázs Lajos*, aki több évtizedes kutatómunkája során egy erdélyi település, Csíkszentdomokos teljes hiedelem- és szokásanyagát gyűjtötte össze és értelmezte a születés és halál életív között. Számára a jelenlegi népi kultúra születésképe tapasztalati, helyzetet felismerő, távlatokban gondolkodó és gyakorlatias műveltség, az „emberi felemelkedés történetének másfajta elbeszélése” (41. o.). Csíkszentdomokoson, de minden hagyományos értékeket még őrző társadalomban is a gyermekvárás, a szülés, a gyermekhez való viszony a női személyiség új dimenzióját hozza, másrészt az egész közösség számára stratégiai és egzisztenciális kérdés, a létkérdés alapja. A csíkszentdomokosi születéshez kapcsolódó hagyomány része az újszülött beavatási rítusa is, amelyet Balázs Lajos az ázsiai, honfoglalás előtti kulturális rendszer elemének tart. Látható, hogy akár több ezer éven át folytonos, a kereszténység előtti tudás- és hiedelemelemek részévé válhattak az európai kulturális rendszereknek az ókortól a középkoron át, a 20. századon át napjainkig.

Nagykun településeken a mikrotársadalom vizsgálatán keresztül néprajzi, szociológiai módszerrel nézett rá *Örsi Julianna* a gyermekvállalással kapcsolatos kérdéskörökre és a népességfogyás kistáji jellemzőire. A szerző az 1950-es évektől indította áttekintését, ekkor tiltották meg az otthon szüléseket, és a falvakból is végérvényesen a szülőotthonokba terelték a szülő nőket. Ezzel egy időben népese-
déspolitikai döntésekkel szabályozták a gyermekszám alakulását. A Ratkó-korszak néhány éve alatt erőteljesen beavatkoztak a családok és az egyének belső életébe és döntéseibe, és hosszú távra meghatározták a családról való gondolkodást is. A szerző már az 1970-es évek végén kutatta Karcagon a Ratkó-korszak hatását az akkor született gyermekek családalapítási és gyermekvállalási stratégiájában. Harminc évvel később hasonló vizsgálatot végzett középiskolások között, és akkor is arra volt kíváncsi, hogyan változott a gyermekvállaláshoz való viszony, milyen családalapítási stratégiákban gondolkodnak a diákok. Vizsgálatai beleillenek a hasonló jellegű szociológiai vizsgálatok sorába, és eredményei is összecsengnek ezekkel.

A 17. századi magyar főúri dajkaválasztás és szoptatás kérdéskörét vizsgálta *T. Ládonyi Emese* főúri levelezések és egy 16. századi spanyol felvilágosító könyv alapján. Arra kereste a választ, hogy egy spanyol ferences szerzetes 1529-ben megjelent, uralkodásra oktató művében, amelyet 1610-ben lefordítottak magyar nyelvre, hogyan jelennek meg a főúri dajkatartási vagy szoptatási szokások. Ezt a kettőt a szerző sem köti össze, de rámutat, hogy a könyvben leírt ismeretek és tanácsok, valamint a nagyasszonyok családi levelezéseiben megjelenő szoptatási és dajkatartási szokások közös európai gyökerekről árulkodnak, amelyek minden bizonnyal az ókorig nyúlnak vissza. T. Ládonyi Emese nagyon fontos kérdéseket vet fel a főúri dajkatartási szokásokkal kapcsolatban, amelyek még feltárásra várnak. A főúri dajkatartás patriarchális, családias módja ugyanis fennmaradt a 19–20. századig, és ez teljesen eltért a falusi, mezővárosi köznépi gyakorlattól, amikor csak akkor jelent

meg egy másik szoptató nő a csecsemő mellett, ha az anya meghalt vagy nagyon beteg lett. Ebben a szokások által szabályozott, egymást segítő viszonyban nem jöhetett szóba a fizetség- vagy a szolgáltatásjellel. De teljesen eltért a 18. század végétől megjelenő és a 20. század elejéig meglévő városi polgári, teljesen piaci alapon működő bérdejaintézménytől is, amelynek elsődleges áldozatai a dajkának állt nők csecsemői voltak.

A kötet II. fejezete szociológiai írásokat fog egybe. *Földházi Erzsébet* szociológus rendkívül érdekes kérdést tett fel a népesség-előreszámítás szempontjából. Visszatulva Pongráczné megállapítására, miszerint a magyarok legfontosabb értéke a család és a gyermek, felteszi a kérdést: Milyen hatással lenne a következő ötven évben Magyarország népességének alakulására, ha megszületnének a tervezett gyermekek? Ismert, hogy az 1980-as évektől megkezdődött népességfogyás mögött összetett folyamatok állnak, így a gyermekvállalási hajlandóság csökkenése, a gyermeket vállalók életkorának kitolódása, az erős demográfiai öregedés és a vándorlások mellett a rendszerváltozással járó, valamint a 2008-ban kezdődő gazdasági válság. Nem vigasztalhat minket az a tény sem, hogy nem vagyunk ezzel egyedül Európában, sőt a volt szocialista országokban ugyanilyen demográfiai folyamatok zajlanak. *Földházi Erzsébet* számításai szerint mégis lehet valami reményünk, ugyanis ha a gyermekvállalási tervek megvalósulnának, akkor 2040-re mérséklődne a népességcsökkenés mértéke és stabilizálódna a népességszám, de figyelmeztet, hogy ez összetett kérdés, csak hosszú távon, fokozatosan, „a termékenység, a halálozás és a vándorlás összhatásával” (109. o.) érhető el.

Dupcsik Csaba történeti-szociológiai tanulmánya vállaltan polemikus jellegű, s a termékenység csökkenését magyarázó elméletek újragondolását veti fel. És valóban nagyon fontos a demográfiai statisztikai adatok mellett a történeti eseményeket, politikai döntéseket, társadalomszerkezeti állapotot és a kulturális meghatározókat mérlegelni, de úgy tűnik, multivariációs analízisre – az ő szavával élve inkább multidimenziós érvelésre – van szükség. Dupcsik áttekintette a 19–20. századi demográfiai adatokat, és összevetette Andorka Rudolf és Harcsa István kutatásaival. Ezek alapján úgy véli, hogy a paraszttársadalomban a „vagyonosodás vágya” vezetett a születésszám csökkenéséhez, és a szegénység, illetve a mélyszegénység biztosítja a magasabb születésszámot. Ehhez a tanulmányhoz kapcsolható *Gyukits György* írása a mélyszegénységben élő fiatalok terhességéről és gyermekvállalásáról. Nagyon fontos mindkét munka adat- és ténytudása, a reális elemzés és értelmezés akkor, amikor ez a társadalmi helyzet vagy társadalmi probléma a politikai vitákban és értelmezésekben indulatok célpontjává válik. Gyukits György sem a ténynyel vitatkozik, hanem nemzetközi összehasonlítással a miértre kíváncsi. Elméleti háttérben a szegénység kultúrája áll, de a két világháború közötti osztrák település, Marienthal munkanélkülivé vált lakossága szociológiai kutatási eredményei is segítettek a gondolkodásban. Ugyanis a kutatást vezető Lazarsfeld és munkatársai ún. *megküzdési stratégiákat* figyeltek meg a gazdasági válság előtti jólétből a mélysze-

génységbe jutott osztrák település lakói között. Hasonló megküzdési, sokszor túlélési stratégiák jelennek meg a magyarországi mélyszegénységben élő csoportoknál is. Gyukits György fontos megállapítása, hogy meg kell ismerni a szegénység kultúráját, annak belső törvényszerűségeit, a mélyszegénységben élők megküzdési, túlélési stratégiáit, mert ezeknek részei a korai gyermekvállalás és az abortusz is.

A kötet III. fejezete a legnagyobb, terjedelmében és a szerzők számában egyaránt. Középpontjában napjaink születéskultúrája áll, és mivel létkérdések és a körülöttük zajló viták és események jelennek meg itt, érthető módon erős társadalomkritikák is megfogalmazódnak. Egy rendkívül tanulságos és elgondolkodtató írásban *Novák Julianna* dűla, perinatális szaktanácsadó azt a váltást vizsgálja, amely az otthon, a családi háznál való szüléstől a kórházi szülésig vezetett, valamint ehhez kapcsolódóan a normális szülés fogalmának történeti változásait mutatja be. Nemzetközi kitekintése és saját tapasztalatai, valamint korábbi kérdőíves vizsgálatai és szülészeti adatbázisai alapján ad nagyon alapos áttekintést a magyarországi kórházi gyakorlatról, a szülészorvosok véleményének változásáról és az évtizedek óta meglévő ellentmondásokról. *Novák Julianna* dolgozatában az egyik kulcsfogalom a 'normális szülés'. Ezzel kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy amíg otthon születtek a nők, maguk az anyák, és persze a bábák, még a tanulatlan parasztbábák is el tudták dönteni, mi a normális és a rendellenes lefolyású szülés. Ez az ismeret a nők közös tudásának részét képezte, ami a kórházi szülésekkel eltűnt. Éppen ezért is nagyon fontos a dolgozat azon része, amely a normális szülés 21. századi definiálásának kérdését feszegeti, és rámutat arra az ellentmondásra, amely ezzel kapcsolatban a WHO ajánlása és a hazai orvosi értelmezés és gyakorlat között feszül. A szerző a mai, legfőképpen a 21. századi adatok értelmezéséhez és értékeléséhez a szülészeti ellátórendszer színvonalát megmutató indikátorokat is segítségül hívja: az anyai halandóság, a magzat/újszülött halandósága, a koraszülés és a császármetszés. Adatsorai időbeni és nemzetközi kontextusba helyezve éles tükröt tartanak a hazai szülészeti intézmények, a technokrata szülésmodellek elé, és szemléletváltást, a nemzetközi tudományos eredmények, valamint a WHO ajánlásainak figyelembevételét sürgeti.

Tágabb értelemben, de idetartozik *Varró Gabriella* jogszociológus tanulmánya is. Írása a magyarországi szülési lehetőségekről nagyon fontos abból a szempontból is, hogy keveset vagy éppen semmit nem tud a szakmai közeg a kórházi és a kórházon kívüli szülés hazai szabályozásáról, hogy milyen érvek és ellenérvek jelentek meg erről a legutóbbi időszakban a kétfajta modellel kapcsolatban. *Varró Gabriella* kutatásában az otthon szülést választók döntési mechanizmusát és preferenciáit vizsgálta 2010-ben és 2013-ban. Arra kereste a választ, hogy az otthon szülést választók hogyan látják az egészségügyi intézményrendszert, illetve az otthon szülést szabályozó rendszerek hogyan működnek a gyakorlatban. Pontos statisztikai adatokkal mutat rá arra, hogy az egészségügyi kultúra része még ma is, hogy a várandósokat betegként kezelik, és a szülések nagy számánál végeznek orvosi/sebészeti beavatkozásokat. Pedig a gát védelmét már a legkorábbi bábatanakönyvekben és

a legkorábbi bábatanfolyamokon tanították, erről már a 18. századtól rendelkezésünkre állnak írott források is, de a recenzor még az 1990-es években is találkozott olyan félanalfabéta, gyakorló csángó parasztbábákkal, akik egyértelműen el tudták mondani és magyarázni, hogyan kell védeni a gátat. Varró Gabriella hazai adatai a nemzetközi adatokkal összehasonlítva, és visszautalhatunk Novák Julianna adatsoraira is, elrettentőek a császármetszésekkel kapcsolatban is. Bár biológiai, orvosi kérdéssről van szó, mögötte nagyon összetett társadalmi és gazdasági problémák, paraszolvenciás helyzetek, akár jogi tisztázatlanságok is állhatnak. Éppen ezért fontos, hogy tabunak számító témát is érint a tanulmány, ez pedig a pénz.

Kisdi Barbara elméleti írása új kutatási terepen vizsgálta a hazai posztmodern születéskultúráról és az otthonszülési mozgalmakról való gondolkodást, illetve véleményeket. A netnográfia online terepmunkára épülő módszerével jól leírhatók és elemezhetők a társadalmi diskurzus, a vélemények és a vélemények mentén formálódó csoportok is. Geréb Ágnes letartóztatása, elítélése után a médiában megjelent reflexiók, kommentek sokféle diskurzust generáltak az internetes fórumokon is. A szakmai és laikus értelmezések alapján Kisdi Barbara három nagy kategóriát – támogató, ellenző és csatlakozó –, véleménytípust különített el. Miközben bemutatja a három csoportot, tisztázza a fogalmi zavarokat és félreértéseket, amelyek a premodern, a modern, a posztmodern születéskultúrnál, valamint a háborítatlanság és természetességénél, a hagyományos és modern értelmezéseknél a legnyilvánvalóbbak.

Az értelmezés fontosságát hangsúlyozza *Kürti László* szociálintropológus Sheila Kitzinger, a természetes szülést és az otthon szülést népszerűsítő és azért küzdő angol antropológus munkásságát bemutató tanulmányában. Az írás átfogó képet ad a Kitzinger-jelenségnek nevezett alternatív szülési mozgalomról. Nagyon fontos ez az írás abból a szempontból is, hogy reális képet ad részben Sheila Kitzinger személyiségéről, tevékenységéről, genderpolitikai szemléletéről, valamint rámutat elméleteinek, nézeteinek kérdéses oldalára, és értelmezi azok hazai recepcióját.

Egészen más és új szempontból közelít a kötet témaköréhez *Nagy Gabriella Ágnes*, amikor az élet nagy kérdését, a szülés reprezentációit vizsgálja és veszi számba a kortárs színházban. A szülés belső folyamatát értelmezi a színész és a közönség szerepén keresztül, amely a színház és a színészek eszközeivel, valójában a színész teljes valójával, de a nézőket is bevonva, teszi átélhető élménnyé a felnőtt ember (közönség) számára. A szülés, a „nagy átmeneti rítus” (van Gennep), a női test értelmezése és megmutatása a színház eszközeivel új lehetőség, mert a megszületésért, a létért való küzdelem a halálig tart, és ennek fájdalma és katarzisa kollektív élménye minden halandó embernek. Minden születéssel a világ újratereptődik, és ennek misztériuma a színházban átélhető, a dramatikus jelenetek, jelenetsorok, a közönség spontán megnyilvánulásai olyan liminális eseménnyé válnak, amely egyszerre rítus, beavatás, önismereti munka – írja Nagy Gabriella Ágnes.

A IV. és V. fejezetet pszichológusok írták, és ők új szempontból, az érzelmek és az élmények felől közelítik meg a szülés, a szülés kérdéskörét. Az itt olvasható ta-

nulmányokkal a szerkesztő – a társadalomtudományok hagyományos kereteit átlépve – szélesre tárta a „létkérdésekről” való gondolkodást. *Varga Katalin* pszichológus írásával indít, aki az oxitocin pszichoemotív hatásait vizsgálja a társas kapcsolatok szabályozásában, szűkebben a szülés és születés időszakára, valamint az anyai és az újszülött kötődésének kialakulására koncentrálna. Rámutat, hogy az oxitocin hormonnak olyan érzelmi, motivációs és tudatállapot-módosító hatása van, amely a szülő nőben érzelmi-motivációs változásokat idéz elő, és ez segíti a testi folyamatokat, a háborítatlan szülést és a szülés pozitív érzelmi megélését. Kísérletek és adatok bizonyítják, hogy a szintetikus gyógyszerek, gyorsítók és fájdalomcsillapítók az oxitocin által befolyásolt pozitív folyamatok ellen hatnak. Nem tud az anya együttműködni, passzív elszenvedőjévé válik gyermeke világhozatalának, ezzel elvész a szülés természetes élménye, de a magzat sem tud természetes ritmusban világra jönni, ezért sérülékenyebb, mint a háborítatlan szüléssel érkező társai. *Varga Katalin* tanulmánya alapvető szemléletváltást sürget a farmakológiai módszerekkel kapcsolatban, és leszögezi, hogy a szülés természetes folyamat, amit az oxitocin megfelelően szabályoz, ezért a szülést intenzíven átélő nők azt nem szenvedésként élik meg, hanem egyedi, semmihez sem hasonlítható euforikus élményként.

Sallay Viola, Martos Tamás és Hegyi Eszter pszichológusok a szüléssel kapcsolatos attitűdök kérdőíves vizsgálatát mutatják be tanulmányukban. Olyan nőket vontak be a kutatásba, akik még nem szültek, nincs átélt élményük, tapasztalatuk. Ismert, hogy a korábbi, kevésbé atomizált közösségekben a családi, rokonsági, szomszédsági és lokális kötelékek, a háznál szülés, a gyermekágy és az ezekhez tartozó szokások adták az egyén életének kereteit, határozták meg identitását, világnézetét, és a szüléshez, születéshez kapcsolódó attitűdök is ezek alapján alakultak ki. A 20. századi történeti, gazdasági és politikai folyamatok hatására jórészt meglapultak és felbomlottak ezek a keretek, individualizálódott a társadalom. Átalakult és rendkívül kitért a világról szerzhető ismeretek lehetősége. A létezésről, a születésről és halálról való ismeret megszerzésében nagyobb szerepe van az iskolának, a televíziónak, internetnek, mint az elsődleges csoportnak. Mégis – és épp a három szerző kutatásai is megerősítik, alátámasztják a néprajzi vizsgálatokat –, a 21. században is megmarad a szüléstől való kollektív félelem, az előző generációk tapasztalatai, élményei megjelennek a fiatal generáció attitűdjében. Vizsgálatukkal ugyanakkor tovább is lépnek, és olyan szubjektív, egyénre lebontott szempontokat, jellemzőket is látóköriükbe vonnak és elemeznek, amelyeket csak a pszichológia tud elérni és feltárni.

Héjja-Nagy Katalin a szülésélményt és az azt meghatározó tényezőket vizsgálja. Önmagában érdekes egy személyes, egyedi életeseményt, egy élményt, egy *megváltozott tudatállapotot* kvantitatív módszerrel vizsgálni, és statisztikai adatok, táblázatok segítségével következtetéseket levonni. A vizsgálat egyik eredménye, hogy az eddigi feltételezések a szülést kísérő módosult tudatállapottal kapcsolatban statisztikai adatokkal igazolhatóak, sőt annak jellegzetességeit is csoportosítani lehet. A szülésél-

mény tudományos megismerése és megértése segítheti a szülést kísérő szakembereket a szülés eredményes kísérésében, de a szülő nőt is a szülés pozitív megélésében.

Két szociológus, *Bóné Veronika* és *Bíró Emese* az apás szülések motivációival foglalkozik, és bemutatják azt a jelenkori társadalmi, kulturális változást, azt az utat, ami elfogadottá tette az apás születeket, és kialakította annak intézményes kereteit. A Losonczi Ágnes vezette 1987-es felmérésből és kérdőívűből kiindulva, majd 2013-ban egy internetes fórum segítségével újabb vizsgálatot végezve, bemutatják az apás szülés motivációs kategóriáit, és rámutatnak a további kutatások szükségességére és lehetséges irányaira. Az tény, hogy a 20. század második fele előtt a háznál születeknél nem voltak jelen a férfiak. Ha mégis jelen volt az apa a szülésnél, akkor az mindig kivételesen nehéz, segítség (bába, segítő asszonyok) nélküli helyzetet jelentett. Korábban az apává válás a szülés után, az újszülött befogadói rítusával realizálódott, amely minden társadalomban ismert szokás volt. A jóléti társadalmakban ez korábbra, a szülőszoba világába került, ezzel át is lépte az apa a szimbolikus határt. Bizonyára ezzel is, mint az otthon szülés lehetőségével, a magasabban képzett és magasabb státuszú családok élnek, és velük szemben az apás szülés gyakran társadalmi elvárásként is megjelenik.

Az V. fejezet egésze a perinatális időszak problematikájával foglalkozik. *Andrek Andrea*, *Hadházi Éva* és *Kekecs Zoltán* pszichológusok tanulmánya az anya-magzat kötődés mérési lehetőségeit és módszereit mutatja be nemzetközi mintákat és módszereket adaptálva. A szerzők kvantitatív vizsgálataival nagyon sokféle szempontot figyelembe tudtak venni, elsősorban az anyai viselkedésben megnyilvánuló kötődési elemekre fókuszálva. Eredményeiket táblázatokba rendezve mellékelik. Rámutatnak, hogy statisztikai adatokkal mérhető és leírható a perinatális és posztnatális anya-magzat/gyermek kötődés. Adatsoraik segítik az eltérő kötődések mögötti sokféle összetevő megértését és az összefüggések feltárását.

A magzattematikához kapcsolódik, és a megszületés esetlegességeit tárgyalja *Takács Erzsébet* szociológus. Kiindulópontja a francia szociológus, Luc Boltanski könyvei és elméletei az abortuszról, annak problematikájáról és társadalmi elfogadottságáról, illetve megítéléséről. Úgy véli, hogy a gyermekvállalás, a gyermektervezés és a magas abortuszszámok összefüggésben vannak az UH- és a perinatális diagnosztika rohamos fejlődésével. Mindez rendkívül fontos etikai kérdéseket vet fel, ha csak a magzat társadalmi státuszára gondolunk. Takács Erzsébet bemutatja azokat az elméleteket, amelyek az UH-vizsgálat pozitív és negatív hatásával foglalkoznak, amelyek meghatározzák az anyák érzelmét, identitását, a magzathoz való kötődést is. Ezzel kapcsolatban számba veszi a fogyatékos magzatok sorsáról való döntés dilemmáit és következményeit. A szerző dolgozata problémafelvető és elgondolkodtató, és rámutat a modern, jóléti társadalom technokrata kétarcúságára is.

Végül *Vicsek Lilla* és *Szolnoki Noémi* a mesterséges megtermékenyítésben résztvevő embriókról való gondolkodást és annak etikai kérdéseit járja körbe a nemzetközi kutatások és szakirodalom, valamint a hazai helyzetre vonatkozó kutatásaik

alapján. 1978 előtt a teherbe esést elősegítő, asszisztált reprodukív technikák nem léteztek, így nem találkozhattunk az ezzel kapcsolatos kételyekkel. Azóta azonban a lombikbébi-eljárás elterjedt, ami embriókat használ fel, és ez önmagában számos szociológiai, jogi, etikai kérdést vet fel. A nem felhasznált embriók sorsa, felhasználása éles vitákat eredményezett az egyes országokban, nálunk azonban ez még nem kapott társadalmi nyilvánosságot, és nem figyelt fel rá még a média sem. Annak ellenére, hogy a kutatásban részt vevő hazai interjúalanyoknak nincs alapvetően eltérő viszonyuk és válaszuk a nem felhasznált embriókkal kapcsolatban, és nem vet fel náluk éles életetikai kérdéseket, további kutatások szükségesek az árnyaláshoz.

Összegezve elmondható, hogy a *Létkérdések a születés körül* című tanulmánykötet egyedülálló szemléletében és tematikájában hiánypótló a társadalomtudományok területén.